

میر گل خان نصیر شاعریء دوروشمی تجربت

رحیم بخش مہر، چیئر پرسن، شعبہ بلوچی، جامعہ بلوچستان کونٹہ
ڈاکٹر گل حسن، پرووائس چانسلر، لسبیلہ یونیورسٹی آف ایگریکلچر اینڈ میرین سائنسز
حامد علی بلوچ، اسسٹنٹ پروفیسر، شعبہ بلوچی، جامعہ بلوچستان، کونٹہ
نسرین گل، اسسٹنٹ پروفیسر، شعبہ بلوچی، جامعہ بلوچستان، کونٹہ

Abstract

Mir Gul Khan Naseer is one the prominent Baloch writers who framed the modern Balochi Poetry. His poetic expression is innovative, devoted and artistic. His style of verse is unique concerning the other Baloch writers, in light of the fact that his elegant verses are modest and sensible.

In this paper, all parts of artistic experiences in Mir's verses will be focused.

گینیس لہز: دروشم (ہیئت)، سرخیل، تھر، جوڑشت، مُسبٹ، ساچشتی مڈی، ساچشتی گوناپ، گیدی شاعری، مربع بند، ترجیع بند، مثلث، ترکیب بند، ساچشتکار، شعری تکرار، کسمانکی لہ، لسانی کتہ کاری، یتنگ، ہالو، لیلٹی، تمہیات، موتک، دستونک، رداکی لہ، سلمیں لہ، یشلیں دستونک، واناک۔

پہلے:

ماں اے پٹ و پوہی نبشتانک ؔ بلوچی زبان ؔ نامی اس شاعر میر گل خان نصیرؔ شاعریؔ اندر ؔ دروشمی تجربتانی چار و تپا سے پیش کنگ بوتگ۔ میر گل خان نصیر بلوچی نوکیں شاعریؔ ہما اولی نام انت کہ آئی ؔ بلوچی شاعریؔ اندر ؔ تہنابن گپی رد ؔ نوکیں سرہال ؔ بنگپاں چہ آشنا کرتگ بلکیں آئی ؔ از می تک ؔ اوں انچیں بازیں شعری تجربت کرتگ کہ آئی درور ؔ مثال ماں بلوچی شاعریؔ بازم دست کپیت۔ استیں پٹ و پوہی نبشتانک ؔ میر نصیرؔ دروشمی بزاں ہینستی تہمیت و کتہ کاریانی سر جمیں وانشتے دیما آرگ بیتگ۔

میر گل خان نصیر بلوچی نوکیں شاعریؔ سرخیل زانگ بیت۔ چہ بلوچی کلاسیکل روایت ؔ در نوکیں بنگپ ؔ تھرائی تجربت آئی ؔ شعرانی اندر ؔ درائی دینت۔ آئی ؔ یک نیمگے اہدی شعری روایت ؔ گیدی رنگ ؔ دروشناں گوں وتی و ہد ؔ زانگ ؔ بنگپ ؔ شعری لوٹ ؔ گزرائی رد ؔ گوں نوکیں شعری جوڑشت ؔ معارگ ؔ دیبروی دات تہ دومی نیمگ ؔ آہما اولی بلوچ شاعر انت کہ آئی گور اُسط نظمائی رنگ ؔ دروشم پُتھویں ڈولے ؔ گندگ بنت۔

کجام ہم لبرانکی تھرے ؔ درشان ؔ پہ خاصیں فارم ؔ ہینتے ؔ ضرورت است بیت۔ ماں شاعریؔ اندر ؔ جتا جتاںیں فارم ؔ دروشمانی تجربت کنگ بوتگ۔ فارم ؔ دروشم ؔ بابت ؔ زانکار ؔ کواساں جتاںیں خیال ؔ لیکمانی درشان کرتگ۔ بازیں زانکارانی خیال ہمیش انت کہ ہمک ساچشتی مڈی وتی فارم ؔ دروشم ؔ وتی ہمرائی ؔ کاریت۔ (1) بزاں نبشتہ کار ؔ گورا و ہدے خیال، جزبگ، فکر ؔ مارشتے کہ سرچست کنت تہ آہے خیال ؔ جزبگ ؔ و ہدے ساچشتی گوناپ دنیگ لوٹیت تہ ہینت ہے خیال ؔ جزبگ ؔ ہمرائی ؔ وت کیت۔ دگہ لہتے زانکار ہے گشت کہ نبشتہ کار ؔ و ہدے خیال ؔ جزبگے کہ انگیر کنت تہ آوتی درشان ؔ پہ یک خاصیں فارم ؔ ہینتے ؔ شوہاز کنت ؔ وتی فکر ؔ خیال ؔ ہے فارم ؔ ہینت ؔ قالب ؔ تہا ایر گجیت۔ (2)

اے رنگ ء گشت بیت کہ خیال، جز بگ ء مارشت ارواہ ء مسال ء انت ء دروشم ء فارم چو بدن ء وڑ ء انت۔ وہدے نبشتہ کار
جیڑ بیت تہ آئی ء وئی فکر ء جز بگ ء پدراشت ء پہ دروشم ء ہیستے پکار بیت۔ انچو کہ ارواہ بید بدن ء نہ سرجم انت ہے پیمان خیال ء جز بگ
دروشم ء وسیلگ ء سرجم ء کامل بیت۔

بلوچی گیدی شاعری ء گیشتریں تھرگوں وئی بنگ ء زانگ ء پجارگ بنت بزاں اشانی خاصیں دروشم نیست۔ ہے پیاہدی
شاعری سرجم ء یکیں دروشم بزاں پابند لچہ ء دروشم ء انت۔

پنجاہ ء دہک ء وہدے نوکیں شاعری ء بندات بوت تہ نوکیں بنگپانی ہمرائی ء بازیں نوکیں شعری تھر ء دروشمانی ہم تجربت ء
منیل دیما اتک۔ اے درگت ء ہماولی نام کہ دیما کیت آمیر گل خان نصیر نیک انت۔ بلوچی نوکیں شاعری ء اولی کتاب ’گلبانگ‘ انت
کہ ۱۵۹۱ ء چاپ ء شنگ بوتگ۔ اے کتاب ء اندر ء میر نصیر ء بازیں نوکیں شعری تھر ء دروشمانی تجربت کرتگ۔ گلبانگ ء اولی شعر ء
سرحال ’’بش ء جمبران‘‘ انت کہ مربع بند ء تہانویسگ بوتگ۔ مربع بند لچمانی ہما دروشم ء گشت کہ چار چار ہمدیں بندانی تہانویسگ
بیت۔

بش ء جمبران گندان ء
رند یکیں سرپ بندان ء
برزیں کو ہسراں نندان ء
جہل ء کیچچاں گندان ء
ملکے، بے سرو بے سو دین
قومے، وپنگ ونا بودین

راجہ سرگل انت ناہودین
حالانہ دیوں مازودین (3)

مسط نظامی تہادور نگیں دروشم ہزاں ترکیب بندہء ترجیع بندہء دستور و روایت است انت۔ ترکیب بند ہشت ہشت یا اشیء گیش بندی لچہء گوشنت کہ بلوچی نیم اہدی شعرانی لاپ اے دروشم گندگ بیت، و ہدیکہ ترجیع بند لچہ مثلث اوں بوت کنت، مربع بندہء مخمس بند اوں بوت کن انت۔ میر نصیر مربع ترجیع بند لچہء بازیں تجربت کرتگ۔ آئیء شعری دپتر ’شپگروک‘ ء اندر ء ’مردانی سوت‘ ء دروشمے چواے ڈول ء انت:

پرواہ نہ انت گر آزمان
بتگ گنوک و بدگمان
ماوت سری سار ء کنوں
مردانی دیم کئے داشت کنت
ماؤں وتی قوم ء سپاہ
وار ء غریبانی پناہ
نسیلوں ادا زلم و گناہ
مردانی دیم کئے داشت کنت (4)

یا آئیء لچہء ’ اے کنگنت‘ ء اے درور ء بگندرات:

اے کلات ء اے کستان

اے گلین زمین پہ استان
اے زر عیٹ ولدستان
اے کئیگنت مائے زانوں
اے دراجیں کور مستین
اے تیاب دیر دستین
جلء دشت گور بستین
اے کئیگنت مائے زانوں (5)

میر نصیر نامی اس آشوبی لپے ”دیما قدم“ ترجیع بند لپےء جوانیں دروشم انت۔ اے چوشکہ یک آشوبی لپے انت پشکہ اشئیء آہنگ سک برزانت۔ اشئیء کیشلیء رتچ، بیانء زورء شدت، جزبگء جوشء برجاہ دارگء ہاتر ایک انچیں شعری دروشمء لوٹ است بوتگ، ہے سوب انت کہ اے آشوبی فکرء خیالء درشان ترجیع بند لپےء دروشمء کنگ بوتگ۔ چوشی اے لیکہء سنگ اوں چرپ بیت کہ ساچشتکار دروشمء گشینء آزات انت۔ ”قدم قدم، روان ببت“ء شعری تکرار لپےء لس تاثرء گیش وڈینیت۔

قدم، قدم روان ببت
دلیر و پہلوان ببت
پہ شان مادر وطن
فداگوں مال و جان ببت
پہ نامء ننگء آبرو

سراں وتی دیاں ببت
پہ کٹ ء سوب ء منزل ء
قدم، قدم روان ببت
گر آ زمان شے سرء
پر شتہ، پُر غضب بہ بیت
گروک ء گرد ء ہو ر ء گوات
نخینتہ سیاہیں شپ بہ بیت
زمین بہ بیت چو آ چشم ء
زمانہ بے ادب بہ بیت
میا رت ترس ماں دل ء
قدم، قدم روان ببت (6)

میر نصیرؔ شعرائی وانگ ء سہایت کہ آئی ذہن تخیر پسندے بوتگ۔ آئی ء کس اس گیشتریں شعری دروشمانی تہا تجربت کرتگ۔ داستانی رنگ ء آئی ء کسمانکی لچہ ”داستان دو ستین و شیرین“ ء ”حمل جہند“ بلوچی لچہ کاری ء دو انچیں شاہکار انت کہ کلاسیک ء درجگ دار انت۔ اے دوئیں لچھی کتابانی ایندگہ از می ء لسانی کتہ کاری ء شریاں ابیداگاں دروشمی تپاس کنگ ء چارگ بہ بیت تہ ہمے گپ دیما کیت کہ میر نصیرؔ گوں مز ن ازمی کمال ء داستان ء جاو ر، جہلی ء برزیانی رد ء تہر ء دروشم کار مرز انتگ۔ کسہ گشوگ بزاں راوی ء سر جمیں کسہ ء کییں تنگ کار مرز کنگ۔ کسہ ء تہا جتا ئیں جاو ر ء سچو یشن ء پہ ہمار نکیں تہر ء دروشم دیما آرگ بوتگ انت۔ گل ء شادی ء و ہد ء چہ گیدی شعری روایتاں رنگ زوران برے ہالو برے لیٹری ء برے نازینک ء بنگی کار پڑ ء گوں نوکیں شعری دروشماں تہمیا ت ء کتہ کاری پیش

داشتنگ، ہے پیادیری گستانی، رنج و مونجائی یا غم زدگی در شان ہے برے چہ سوت و زہیر و تک و برے موتک و تہر و راگوں نوکیں
شعری درویشاں در شان کنگ۔

مگول لشکر دست و پرورش ورگ و پد و ہدے دو ستین دزگیر کنگ و زندانی کنگ بیت تہ ماں زندان و سیاہیں شپ و آرا و ہدے
وئی ملک و مردمانی یات کیت تہ اے جاوہر حال و امیر نصیر و بلوچی گیدی تہر زہیر یک و رنگ و تر جمع بند لچہ و دروشم و چوش زبان داتنگ:

مچنڈ اول ہزار نازیں
منی سس و مڑاسازیں
وئی جان و مہ سوچ آزیں
اٹل و پتہ گراں نازیں
تئی گوں تلو ساں بازیں
سیاہ تر بیت گڑھیں زنداں
چداں دیرنت کوہستان
و تن پھلیں بلوچستان (7)

’داستان دو ستین و شیرین‘ و تہا شعر و بنی تنگ و ابید مسمط لچمانی در این دروشم است انت۔

’حمل جہند‘ و تہا ہم میر گل خان نصیر و درویشی تجربتانی جوانیں رنگ پدر ابیت۔ اے داستان ہم آئی و بلوچ تاریخ و یک
اہمیں کسے و پڑور و نبشتنگ کہ اید و ہم آئی از می جوہر و کمال و در شان و ڈس رسیت۔ لچہ و گڈ سر و ہدے کہ میر حمل پر نگیزیانی دست و
جنگ و شہید کنگ بیت تہ اے وڑیں المیہ ندرگ و بیان و پتہ میر گل خان نصیر و چہ بلوچی گیدی شاعری و اہمیں تہر موتک و کمک زیران و
چوشیں پدر دیں جاوہر ال و عکس بندی گوں پر نگیزیانی زبانی چوش کر تگ:

مروچی ادا گورء مس ولپینت
مڑادار و مزنا میں بلوچے
اچا یا پیش ماہچہرندیستت
بلوچ عئسگ وزحمء گروچے
اچیشا پیش مئے گوشاں نہ کپتت
بلوچء نام و آواز و توارے
مروچی حملء مرکاچ درابیت
بلوچ جنگء پڑء لہدی مزارے
گونشاں من پہ ادب میریں بلوچان
منی گوانکش نہ بیت سر، ملکی دیرنت
مرنجت، وابت گر حمل مئے ملکء
جہان استنت شمے کوئمء سپیر انت (8)

ماں بلوچی زبانء اولی سلیں لپے (Blank verse)ء تجربت اوں میر گل خان نصیرء کرتگ۔ آئی دروشمی تجربت ء کتہ

کاریانی بابت ء صباد شتتاریء نبشنگ کہ

”گل خان نصیرء از مء یک مستریں جوانی ء شری یے ایش انت کہ بلوچی شاعریء دپترء تھا آ
ہما تناء اویو کیں لپے کار انت کہ چہ درستاں گیش آئی ء دروشم ء ہیئت ء تمیات ء کتہ کاری پیش

داشتگ۔ دروشم ءہیت ءہما باز رنگی ءباز پہناتی کہ گل خان ءگور است دگہ بچ جاہ مارا کندگ ء

نیت۔“ (9)

آئی شعرانی دپتر ’گرند‘ ءتہا ’برزیں دیوال‘ ءنام ءسلمیں لچھے ہوار انت کہ بلوچی زبان ءاولی سلمیں لچہ انت:

برزیں دیوال سنگ ءہشتانی
لوہیں زمزیر ءپیل ءدروازگ
جیل ءزندان جو ڈہیت نہ بنت
پہ جہانگیریں پکر ءہوشاماں (10)

اے لچہ ءبید آئی گور سلمیں لچہ دگہ دروشم ہم است انت۔ اشی ءبید مُسدس ءاولی تجربت ءکتہ کاری میر نصیر ءکرتگ ءاے روایت ءرد ءہم بازیں لچہ پر بستگ چوشکہ آئی لچہ ’کوکو‘، ’آزاتی ءبانک‘ ءدگہ پہ درور پیش بوت کن انت۔ آئی لچہ ’کوکو‘ ماں زندان ءساچشت انت کہ بازگوں پدردیں دل ءار و اے ءماں بندی خانہ ءنویسگ بوتگ، پہ درور لہتے بند دینگ بیت:

بستگ جڑ و نو داں ہوار
دیر مس مجاں گر سند ءتوار
باگھنت ووش کوشیں سچار
کرتگ من ءدل بے کرار
جنتوں زہیرانی کٹار
کوکو! تئی و شیں توار (11)

لچہؔ ابید میر نصیرؔ دستونکؔ تھرؔ اوں کتہ کاری کرتگ۔ آئی دستونک آنی وانگؔ تپاسگؔ ہے گپ دیما کیت کہ آئیؔ وتی تغیر پسندیں
تبؔ مزاجؔ دردؔ دستونکؔ اندرؔ ہم دردوشمی تجربت کرتگ۔ چوشکہ کیشلیں دستونکؔ جتا جتا کیں دردوشمانی تہا دستونک گشتگ۔ چوشکہ
اے بنداں بچار بگندرات کہ ہمک شعرؔ بندات لہزانی تکرارؔ چونیں واناکؔ زیباؔی ودی کرتگ۔

حیران، حیران نشتگؔ چاراں، توچے ادائے پیش کنئے
لدڑاں، لدڑاں، کائے دیما، دردؔ غماناں گیش کنئے
لرزاں لرزاں کپتگاں کنجے من چو مریدؔ مستینؔ
پچپاں، پچپاں، بیکاں سیاہیں، کھر کنئے درویش کنئے
ننداں، ننداں شعر نیابت، جزگؔ دردے بیار نصیر
کایاں، کایاں، کسیت خیالے، فکر ستر اندیش کنئے (12)

وتی دستونکؔ اندرؔ آئیؔ درد بزان قافیہؔ دور ندیں تکرارؔ گوں نوکیں دردوشمے دیما آؤرتگ کہ اچ ایشی شعرؔ واناکؔ زیباؔیؔ تہا گیشی
انگ:

دوشی دلؔ گوں، گریواں من یار یار کرتاں
درائیں شپؔ چہ درداں من زار زار کرتاں
تئی کو پگاں چو دیتسا ساڈ کمیں کمنداں
وابؔ چہ، جہہ جنانؔ من مار مار کرتاں
تو بے گناہ نصیرؔ آسؔ مس دور داتئے
تئی زالمیؔ ذکرؔ من جار جار کرتاں (13)

ماں شاعری پڑھ کر داکئی لچہ دستور روایت اوں است۔ اے درگت اوں ماں بلوچی زبان باج بری تاج میر نصیر سرء
انت۔ اولی برء ہائی بلوچی زبان داکئی لچہ (نثری نظم) تجریت کج و ماہ، سر حال کر تگ:

ماہ، اوژناگ کنان انت مس زرء

تھارمہ، تار میکس زرء

مس زرء، نیستی تیاب

نہ پراہی، نہ دراجی مالوم

کش و پہنات و سرء آئی، بلان

تلملان سنت و ترپان

شتمیس نیرانی تریشک

کس نہ زانت، چکلدر سنت

چوننت! چی و ہدء! چچے!

روح جء بر کُمش چہ ترپیت

یا، وئی نیرء جندء!

ماہ! وت پنڈ تگیں بر کُمش وزرابء بر کھشیت

روح منت مس سرء زرتہ

تلار رتج تربیت

منت ء داگھی دپ ء انت

چو کہ ، شا کا ڈے ء دیم ء رامے

من و تو گندانی

گندیتی جہان

انگتہ ، شائر و مہرانی جنو کیں شپگرد

وش منت (14)

چوش کہ سر انگنگ بیگ ات کہ اے لچماں ابید آئی ء اچ وتی کلا سیکل شعری روایت ء ہم مز نہیں حدے ء کمک زوران ء اہدی رنگ ء راگوں نوکیں رنگ ء دروشماں بلوچی نوکیں شاعری ء بہر کر تگ کہ اچ ایشی یک نیمگے اہدی شعری روایت گوں نوکیں شعری سر حال ء بنگپاں دیماہنگ انت تہ دومی نیمگا نوکیں شاعری ء پہ درشان ء نوکیں امکانات ء باوست ہم ودی بو تگ انت۔

آسر: بلوچی نوکیں شاعری ء بندات پنجاہ ء دہک ء بوت اے درگت ء ہما اولی نام کہ دیماکیت میر گل خان نصیر بیگ انت کہ بلوچی شاعری ء پیش آئی ء وتی فکر ء خیالانی درشانی اردو ء فارسی زبان ء کر تگ انت۔ و ہدے آ بلوچی شاعری ء نیمگ ء دلگوش بوت تہ آئی ء ماں بلوچی زبان ء نوکیں سر حال ء بنگپانی ہمرائی ء بکنیک ء فارم ء ہم بازیں نوکیں روایتانی بن ہشت ہم ایر کرت۔ استیں نبشتانک ء میر نصیر ء شاعری ء اندر ء دروشمی تہمیت ء کتہ کاریانی تپاس ء ہے گپ دیماہنگ کہ آ بلوچی نوکیں شاعری ء اولی بامردانت کہ آئی ء

بازیں تہرء دروشم ماں بلوچی شاعریء وراج دانتت کہ اشانی تہا مسمط نظممانی بازیں دروشم ساچشتی رنگ ءدیماہنتت۔ آئی ءنہ تہنا بن پگی
ردء بلوچی نوکیں شاعریء نوکیں ربیت ایر کرتت بلکیں از می تک ءاوں بلوچی شاعریء درشانی کار پڑ پراہ ءشاہیگان کرت۔

سرشون:

- 1: عبداللہ، سید، اشارات تنقید، تاکدیم 297
- 2: ناشاد، ارشد محمود، اردو غزل کا تکنیکی، ہیستری اور عروضی مطالعہ، مجلس ترقی اردو لاہور، 2008، تاکدیم 32
- 3: نصیر، گل خان، گل بانگ، بلوچی دودور بیدگی پٹ ولوٹی انجمن، 1951، تاکدیم 11
- 4: نصیر، گل خان، تیر گال کاریت (کلیات نصیر) بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، 2014، تاکدیم 206
- 5: ہمیش، تاکدیم 222
- 6: نصیر، گل خان، گل بانگ، تاکدیم 52
- 7: نصیر، گل خان، دوستین و شیرین، ادارہ ثقافت کوئٹہ، اکتوبر، 1988، تاکدیم 78 / 79
- 8: نصیر، گل خان، تیر گال کاریت (کلیات نصیر) بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، 2014، تاکدیم 511
- 9: دشتیاری، صبا، گل کار و چکنکار، بھار گاہ پبلی کیشنز کراچی، 1990، تاکدیم 66
- 10: نصیر، گل خان، گرند، قلات پبلیشرز کوئٹہ، 1977، تاکدیم 72
- 11: نصیر، گل خان، تیر گال کاریت (کلیات نصیر) بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، 2014، تاکدیم 271
- 12: ہمیش، 843
- 13: ہمیش، 857
- 14: ہمیش، 1655